

venir del llatí VĪRGŪLA 'branqueta', 'vareta' i d'un derivat *EXVIRGULARE, que hauria significat 'estellar', d'on 'estavellar, partir', car la variant *esbrellar*, mallorquina i menorquina, amb *-ll-*, no hi aportaria més que un equívoc i incert suport; però les altres etimologies suggerides són més improbables o bastant problemàtiques. □ 1.ª doc.: 1803, Belv.; i potser ja en una font de c. 1390.

«*Esberlar*: esquerdar, cascar, conquassare», «*esberla*: el trosset de canya, fusta, etc. que se separa dels tros principal; *raja*» (Belv., ço que és aproximadament just, fora de l'equivalència amb *esquerdar*, de sentit ben diferent). És versemblant que L. d'Aversó ja conegués el mot puix que posa *esberlà* entre les rimes en *-à* i *esbèra* (i un *bèra*) en una llista de nou rimes amb è oberta, com *perla*, *ferla*, *merla* (15.69, 232.6), però sense definicions. En tot cas el mot pertany a l'ús comú des dels primers escr. Renaix.: «De campaneta dolça veu s'escampa / per la deserta vall, / y ab sec cruixit una *esberlada* porta / s'obre de bat a bat», MilàF (*Temple Ant.*, v. 31, ed. Gili, p. 322), ço que es relaciona amb l'acc. comarcal de *berla* o *esberla* 'cada una de les ventalles d'una porta' (BDC xx, 128, 139, 147), aquest en el Lluçanès, aquell a l'Alt Berguedà i Segre Mitjà (Ponts, Oliana, Organyà, Pobla de Lillet; i, alterat en *berna*, a Borredà, potser per contaminació de BERNAT).

De tota manera les accs. comunes són només 'badar, migpartir, fendre, aclar', ja des dels primers escrits de Verdaguier: «De les gentils Hespèrides la terra s'aclofava / --- esclatava / com pobra agonitzanta en sos darrers badalls; / y mentres, *esberlada*, ses cuques verinoses, / dracs y escorpins --- / --- los rebat al cel blau» en l'esborrall de l'*Atl.* de 1867 (VIII, 6a); «obrint-se entre elles aspre camí, lo grec s'engolfa, / contra corrent y a palpes, sens atinar ahont; / y 'l temporal y 'l xàfec que l'huracà regolfa / y les mars, d'una a una, s'*esberlan* en son front», *Atl.*, 1877, VI, 59d; «com la conquilla que en la mar s'*esberla*, / la serra és migpartida a sol-ixent: / Déu ab ses mans mateixes l'ha desclosa / ---», id., *Lleg. de Montserrat* (70).

I en els prosistes: «Com s'havia rendit la Corali? ¿Com havia consentit en deixar-se robar, sense *esberlar* d'una destrallada el crani dels seus raptores ---?», MVayreda (*Puny.* XIV, 175); «un caixó desmarxadot, una taula coixa, una escombra *esberlada*, qualsevol trastot condemnat», Pons Mass. (*Colla del Ca.* VII, 72); «de sa pensa, excitada pel dolor, brollavan sense parar pensaments afflictívols que li *esberlavan* lo cor», NOLLER (*La Pap.*, 126); «mentre son vehí 's caragolava fins a plegar-se en dos --- per soportar millor les estrebades de la tos que li *esberlava* 'l pit», «*esberlat* lo cor, perduda l'esma, ab lo desitj impotent d'escapar-se, arribà l'Antonnet», id. (*Notes de c.*, 111, 113); «sí no m'escapo, crec que d'un cop de canya m'*esberlava* 'l cap», EmVilanova (1878, en *DBal.*).

És un mot d'ús popular especialment descabdellat en les comarques del cat. or.: *suro esberlat* (BDC XIII, 110), *paret esberlada* (BDC xx, 103), menys oït

en els dialectes immediats, cat. occid. i rossellonès, però tanmateix també usual en aquests: Joan Lluís Pallarès (*Pastors i Tempestes*, p. 3); «el Roc de Pedrafità és estat *zberlàt* pel jovent» anoto en el Baix Vallespir (St. Joan la Cella, 1959). Cap a migdia no deu passar gaire o gens de l'Ebre: el tinc per estrany al valencià, per bé que *AlcM* diu que s'usa en el Maestrat (però deu ser poc endins o sense arrel local, car manca en el GaGirona).

El substantiu *esberla* ja no és barceloní ni de les comarques més pròximes, de tota manera se sentiria a Lleida, segons *AlcM*; jo mateix he anotat a Cotlliure «una *esberla* que salta als ulls», com a equivalent de *un guill* (1959). En tot cas, molt en comarques orientals; i és força comú en els escr. Renaix.: «una explosió horrorosa a cau d'orella, una rafegada brunzenta que m'arborà els cabells, me produí efecte igual que si lo cap se m'hagués rebentat en cent *esberles*», MVayreda (*Carlinada* VI, 101); «quan un nen és trencat, *esberlen* un pinatell, passen per l'*esberla* la criatura, i junten, apreten i lliguen l'arbre entorn dels bolquers» a Manresa, c. 1878 (Argullol, *L'Excursionista* I, 468); fins Mrn. Aguiló se l'havia fet seu, ja en la joventut, tot i que no sembla tenir arrelament enlloc de Mallorca: «noi petit, feia barquetes --- / jugava amb aquell estol / --- ben llunyana és ma infantesa, / i encara dura aquell joc, / sols que les barquetes d'ara / són *esberles* del meu cor» (c. 1850-55, *Antol. Po.*, 1975, 56).

És un mot predilecte de Verdaguier; des de l'*Atlàntida*: «Alcides --- les terroses ones trenca ab brassos y front; / alguna gleba, *esberla* d'altiu turó, suranta, / tot sovint l'amenassa de pujar-li damunt, / mes ell, ab mà de ferro, l'atura y la decanta, / o per reprendre forces arrapa-s'hi un punt», *Atl.* de 1867 (VI, 60a); barraques, naus, *esberles* de torra, hi volejaren; / qu'en terra són montanyes, al caure al mar, illots»; «puix l'aygua pouada cristall era y perles, / com gayres no 'n copsan lo lliris d'olor; / no és molt si sospita quan veu les *esberles* / del canteret d'or», «Abila y Calpe *esberles* d'Atlàntida y desferra», *Atl.* de 1877 (244, 278, 240).

Paraula estranya a les altres llengües hispàniques i a quasi totes les romàniques, salvant la llengua d'oc, on no és pas general ni sembla tenir una àrea contínua; però el trobem ben arrelat, almenys, a tots dos vessants del Roine, i reappareix almenys en el Llemosí. Llgd. or. *esberlà* «écorner, ébrécher» (Sauvages) és només una de les accs., car sembla estar-hi tant o més estesa una accepció semblant a la catalana: prov. *esberlà* «rompre, briser, fendre», i amb aquest sentit l'usen dos felibres del Gard, Lafare-ALs i PGausson: «cado oustalet es aclatà / souto de lausos *esberlados*» (*TdF*).

El substantiu és *berlo*, femení, aquí sense prefix; que pertany a la llengua de Mistral: «bouto en *berlo*, / em'un cop de pèd, la pousterlo, / e libre, volo ---», traduït «met en pièces», *Calendau* (XII, 6.1); «éclat de bois ou de pierre, morceau, fragment», segons el *TdF*, que el cita amb aquest valor en dos felibres del